

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 2(18)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2008

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)я43
М43

Редакційна колегія

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — головний редактор
Саввич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор
Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки

Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Кривобороденко Г. П., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Поляков О. М., д-р екон. наук, проф., Радзівеський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, проф., Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Джинчарадзе Н. Г., д-р філос. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Охременко О. Р., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородин І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., канд. юрид. наук

М43 Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Наукові праці МАУП / Редкол.: М. Ф. Головатий (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. —

ISBN 966-608-120-2

К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2008. — Вип. 2(18). — 372 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст. — ISBN 978-966-608-923-9

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2
ISBN 978-966-608-923-9

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2008
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008

Садова М. А. Потенціал самореалізації особистості як предмет психологічного дослідження: методологічні аспекти	291	Яковлева В. В. Проблема соціального призначення держави: історико-правовий аспект.....	331
Літвак К. А. Психічні процеси у ході засвоєння іноземної мови	295	Мартинюк В. О. Види державного контролю на ринку цінних паперів України	336
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	301	Маринич Л. В. Проблеми нормування робочого часу: історико-правовий аспект.....	342
Шашкова-Журавель І. О. Характеристика міжнародно-правових аспектів захисту праці найвразливіших категорій осіб	301	Раджабов О. Ш. Наукові концепції щодо захисту прав дитини	346
Моршинєв Є. І. До проблеми правового забезпечення виконавчого провадження	306	Озель В. І. Звичаєве право і закон у регулюванні шлюбно-сімейних правовідносин на українській території у складі Російської імперії (XIX — початок XX ст.)	354
Низенко Е. І. Організаційно-методичні особливості підготовки в юридичних навчальних закладах фахівців з безпеки підприємництва	312	Кулик К. Г. Поняття доказів у цивільному процесі.....	359
Белов С. Н. Создание международно-правовой структуры расчетов в международных экономических организациях	319	Токкар Б. М. Динаміка концепції забезпечення зобов'язань у вітчизняному цивільному праві.....	364
Кісілевич-Чорнойван О. М. Міжнародне інформаційне право: основні категорії	323	Відомості про авторів	368

МІЖНАРОДНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО: ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 2(18), с. 323–330

Формулюється відповідь на таке питання, як визначення поняття міжнародного інформаційного права як комплексної галузі права через призму переплетіння “публічного” і “приватного” рівнів відносин. З цієї точки зору визначаються суб’єкти, предмет, джерела, методи міжнародного інформаційного права, а також його спеціальні принципи.

Незважаючи на те, що в наш час відбувається бурхливий розвиток технічних засобів передавання масової інформації, на нагальну необхідність вдосконалення правового регулювання діяльності транснаціональних інформаційних агентств, а також більш ефективного захисту прав людини в міжнародній інформаційній сфері, питання існування міжнародного інформаційного права все ще залишається дискусійним.

У національній юридичній літературі більше уваги приділяється розвитку внутрішнього інформаційного права, а питання міжнародного інформаційного права майже не розроблені. Проблеми міжнародно-правового регулювання інформаційних потоків досліджують Ю. М. Колосов, О. В. Єрмішина, О. А. Гаврилов, П. У. Кузнецов, С. М. Кудряшов. Окремим аспектам міжнародного інформаційного права присвячено праці та статті таких науковців, як Монро Прайс (Телевидение, телекоммуникации и переходный период: право, общество и национальная идентичность), Майкл Скеммелл (Цензура и ее история), В. А. Туманов (Европейский суд по правам человека), В. Постульги (Термінологічні проблеми визначення меж інформаційних прав людини), О. Баранова, В. Брижко та Ю. Базанова (Защита персональных данных) та ін.

Якщо зробити аналіз зарубіжної наукової літератури з цієї проблематики, то можна констатувати, що в ній існує широкий спектр доктринальних підходів щодо визначення питань міжнародного інформаційного права (МІП). Однак багатьом з них властиве недостатньо глибоке, апріорне ус-

відомлення й обґрунтування більшості його категорій.

У зв’язку з цим автор вважає за доцільне дати відповідь на такі запитання:

- 1) чи є МІП галуззю або інститутом права?
- 2) чи є воно комплексним інститутом міжнародного публічного права або комплексною галуззю як міжнародного публічного, так і міжнародного приватного права?
- 3) МІП носить публічно-приватний чи приватно-публічний характер?

У правовій доктрині під системою права розуміють складний багаторівневий комплекс, який складається з норм права, правових інститутів і галузей права [16, 180].

Правовий інститут — це певна група правових норм, які регулюють найбільш однорідні суспільні відносини в галузі права і тісно пов’язані між собою [11, 57]. Галузь же права являє собою головний підрозділ системи права, який вирізняється специфічним режимом юридичного регулювання й охоплює цілі ділянки однорідних суспільних відносин [18, 266]. Це не є механічним об’єднанням норм із кількох інститутів, це цілісне утворення, яке характеризується низкою ознак, що не притаманні правовим інститутам. Зокрема, галузь права регулює суспільні відносини, пов’язані зі здійсненням якоїсь широкої сфери предметної діяльності суспільства, держави та інших суб’єктів права. Така здатність відрізняє галузь від будь-якого правового інституту [16, 182–183].

З точки зору доктрини міжнародного права інститут права — це сукупність (комплекс) між-

народно-правових норм, які стосуються відносин суб'єктів міжнародного права щодо якогось обмеженого (визначеного) об'єкта правового регулювання або встановлюють міжнародно-правовий статус чи режим використання якогось району, сфери, простору чи іншого об'єкта [15, 27]. Галузь міжнародного права — це система звичаєво-правових кодифікованих у міжнародному договорі (договорах) міжнародно-правових норм, що регулюють відносини суб'єктів міжнародного права в одній якійсь широкій галузі їх міжнародного співробітництва.

З огляду на це, не можна погодитися з думкою науковців (зокрема, з Р. Ф. Абдєєвим), які вважають міжнародне інформаційне право правовим інститутом чи комплексним напрямом міжнародного права (О. А. Гаврилов). Наприклад, Ю. М. Колосов вважає, що на міжнародному рівні склалося так зване “міжнародне право масової інформації”, яке розглядається ним як сукупність спеціальних міжнародних принципів і норм, що регулюють права й обов'язки суб'єктів міжнародного права у процесі використання (чи санкціонування використання) ЗМІ [14, 488]. Тобто можна сказати, що вченим розглядається окремий аспект міжнародних інформаційних відносин, які носять публічний характер. На нашу думку, МІП регулює всю сукупність правовідносин, що виникають у міжнародній інформаційній сфері. Як і в національному інформаційному праві, в цій галузі існують такі інститути, як інститут інтелектуальної власності стосовно інформаційних об'єктів, інститут масової інформації у міжнародній сфері, інститут державної таємниці, комерційної таємниці, персональних даних та ін. [10, 108]. У міжнародному інформаційному праві вони набувають нового забарвлення, що пов'язано з вищим рівнем правового регулювання та більш широким спектром охоплюваних проблем. Крім того, у цій галузі існують правові інститути, які притаманні саме їй, наприклад, інститут державної інформаційної безпеки в зовнішній сфері.

Розвиток міжнародного законодавчого та іншого забезпечення правового регулювання інформаційних відносин відбувається в міру впорядкування різних видів інформації за ступенем доступу, ступенем систематизації, видом носія, сферою застосування. Така диференціація правової регламентації інформації є неодмінною умовою розвитку інформаційних правовідносин. Проте це не означає, що має відбуватися поділ традиційних галузей права за видами інформації:

цивільна інформація, банківська, зовнішньоекономічна, оскільки право і законодавство покликані врегульовувати типові правовідносини, у процесі яких суб'єкти міжнародного інформаційного права здійснюють інформаційну діяльність, і забезпечити таким чином комплексність регулювання інформаційних правовідносин. Тому доцільніше було б виокремити такі підгалузі міжнародного інформаційного права (щоправда, на сьогодні тільки формуються), як міжнародне право засобів масової інформації (право засобів масових комунікацій, видавництва, реклами), комунікаційне право (право телекомунікації, автоматизованих систем, нових засобів зв'язку, інформаційних послуг, нових технологій, мультимедіа); право інформаційної інтелектуальної власності (авторське право, право інтелектуальної власності в кіберпросторі), як це зробила Є. А. Макаренко [13, 285].

Згідно із загальною теорією права галузі поділяються на базові (охоплюють головні правові режими), спеціальні (в них правові режими модифіковані, пристосовані до особливих сфер життя суспільства) та комплексні. Для комплексних галузей характерно поєднання різноманітних інститутів профілюючих і спеціальних галузей, до яких належать, крім екологічної, торговельної та інших галузей, також інформаційне право [6, 45–46].

В науці міжнародного права існує практично такий самий підхід до поділу галузей міжнародного права. Так, професор В. Г. Буткевич вважає, що система міжнародного права складається з таких галузей, як основні, профільні, традиційні й комплексні. Категорію основних галузей міжнародного права деякі вчені розглядали як наслідок тенденцій дослідження внутрішньодержавного права, до яких вони відносять право міжнародних договорів, дипломатичне право, закони та звичаї війни, а останнім часом і право міжнародних організацій. Проте міжнародно-правовій практиці не властивий поділ міжнародного права на основні та неосновні галузі. Профільна галузь з точки зору науки міжнародного права — це галузь як всеосяжний масив норм регулювання конкретного виду міжнародних відносин. Під традиційними галузями часто мають на увазі такі галузі, які склалися ще у так званому класичному (“старому”) міжнародному праві: дипломатичне право, право міжнародних договорів, міжнародне морське право та ін. Для комплексних галузей міжнародного права характерне інтегральне, “міжгалузеве” регулювання складноструктурованих міжнародних відносин. Комплексні галузі є особливими асо-

ціаціями норм права, які можуть функціонувати у сфері суміжних об'єктів правового регулювання [8, 56–57].

Якщо зробити науковий аналіз правовідносин, які регулює міжнародне інформаційне право, то можна дійти висновку, що через предмет регульованих суспільних відносин ця галузь права має зв'язок з іншими галузями міжнародного публічного та міжнародного приватного права: міжнародним екологічним, інтелектуальною власністю, міжнародним гуманітарним, міжнародним кримінальним правом та ін. Міжнародне інформаційне право утворює у поєднанні з ними велику, складну, агреговану гіперсистему права третього порядку. Тобто воно базується на засадах правових систем другого порядку — галузей міжнародного публічного та міжнародного приватного права. У своїй єдності ці галузі утворюють дві системи першого порядку — міжнародне публічне та міжнародне приватне право. І тому МІП можна визначити як комплексну галузь права.

Як комплексна галузь права МІП є саме сукупністю правових норм і принципів, а не системою, як стверджує В. А. Копилов і Є. А. Макаренко. Тому автор більш згоден в цьому аспекті з думкою І. Л. Бачила, який розглядає інформаційне право як сукупність доктринальних положень юридичної науки, правових норм, норм міжнародного законодавства й правовідносин [7, 84].

Як галузі права міжнародному інформаційному праву притаманні свій особливий предмет та об'єкт правового регулювання, метод і принципи.

Об'єктом правового регулювання тут є міжнародна інформація. Дати ґрунтовне визначення терміна “міжнародна інформація” досить важко, оскільки немає єдиного поняття категорії “інформація”. У кожній сфері науки воно своє: 1) з точки зору філософії (Н. Вінер) інформація — це не енергія і не матерія; 2) з точки зору кібернетики інформація — а) тільки ті відомості, що є новими і корисними для ухвалення рішення, що забезпечує досягнення мети керування (Н. Вінер), б) інформація — це знята невизначеність; 3) з точки зору соціології інформація — соціальне явище, тобто певний феномен, пов'язаний з діяльністю тих чи інших суб'єктів соціальних спільнот (наприклад, груп) чи соціальних інститутів.

У принципі, і не може бути єдиного визначення поняття “інформація”. Попри всі особливості розгляду, головні, принципові підходи залишаються ті самі, таким чином, явище інформації залишається принципово тим самим, різними є тільки підходи до нього.

Існують два підходи до природи інформації:

1. Атрибутивний розглядає інформацію як об'єктивну властивість усіх матеріальних об'єктів (інформація — атрибут матерії).
2. Функціональний — інформація є умовою і результатом спрямованої активності й тому вона виникає тільки на соціально-свідомому рівні.

Тому в прикладному пізнавальному аспекті важливого значення набуває питання визначення змістовних ознак інформації як об'єкта правового регулювання. Це явище є різноплановою та поліфункціональною інтегративною категорією, яка пронизує всі сфери суспільного буття.

Інформація як об'єкт правовідносин має бути конкретизована, організована належним чином, “прив'язана” до ситуації і конкретного виду відносин, класифікована за видами і тому подібним чином “підготовлена” для вчинення з її приводу дій, регульованих нормами права [10, 39]. Дослідження інформаційних процесів в інформаційній сфері та правових норм, які регулюють інформаційні правовідносини, дає змогу встановити юридично значущі ознаки, що зумовлюють специфіку інформації як об'єкта правового регулювання. До них найбільш часто відносять [10, 49]:

- а) нематеріальний характер (“самостійність стосовно носія”, тобто цінність інформації полягає в її суті, а не в матеріальному носії, на якому вона закріплена) інформації та її двоєдиність (існує єдність відомостей та матеріальних носіїв, що дає можливість захищати інформацію з використанням одночасно двох інститутів — інституту інтелектуальної власності та інституту речової власності);
- б) суб'єктивний характер (інформація виникає в результаті діяльності суб'єкта, який володіє свідомістю, тобто є результатом інтелектуальної діяльності) інформації;
- в) необхідність об'єктивації інформації для включення у правовий обіг;
- г) кількісна визначеність інформації;
- д) невживаність, можливість багаторазового використання інформації;
- е) збереження переданої інформації у передавального суб'єкта;
- ж) здатність до відтворення, копіювання, збереження й нагромадження інформації.

Поняття інформації як об'єкта правового регулювання дано в чинному Цивільному кодексі України та Законі України “Про інформацію” від 2 жовтня 1992 р. Згідно зі ст. 200 Цивільного ко-

дексу України “інформація — документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі”. Точніше визначення дано у ст. 1 Закону України “Про інформацію”: “Інформація — документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі”. Якщо розглянути російське законодавство щодо цієї сфери, то згідно зі ст. 2 Федерального закону РФ від 20 лютого 1995 р. “Про інформацію, інформатизацію та захист інформації” під інформацією розуміють відомості про осіб, предмети, факти, події, явища та процеси незалежно від форми їх подання. Це точно відбиває положення Концепції формування інформаційного простору Співдружності Незалежних Держав 1996 р. Терміни “явища” і “процеси” в даному разі охоплюють як конкретні фактографічні дані, так і неформалізовані знання чи ілюзії про навколишній чи уявний світ. Якщо порівняти визначення терміна “інформація”, подане у ст. 1 Закону України “Про інформацію”, та у ст. 2 Федерального закону РФ “Про інформацію, інформатизацію та захист інформації”, то більш повним і ґрунтовним є друге визначення, оскільки, якщо слідувати українському законодавству, під поняття інформація не підпадають багато з неформалізованих знань, тому що вони не задокументовані або публічно оголошені. Крім того, постає питання: що таке “документовані відомості”? Виходячи із Закону України “Про інформацію” в даному випадку під цю категорію підпадає тільки друкована та аудіовізуальна інформація (ст. 19–25), а правове регулювання інформації на інших носіях фактично не враховується, незважаючи на те, що у ст. 26 під джерелами інформації, крім документів, згадуються “...інші носії інформації, які являють собою матеріальні об’єкти, що зберігають інформацію...”. Доцільним було б дати таке визначення “документованої інформації” (відомостей), яке міститься в Концепції формування інформаційного простору Співдружності Незалежних Держав 1996 р.: “Документована інформація (документ) — зафіксована на матеріальному носії інформація з реквізитами, що дають змогу її ідентифікувати”. Усе це потрібно врахувати й внести відповідні зміни, оскільки Закон України “Про інформацію” є координуючим по відношенню до інших законів в інформаційній сфері і повинен охоплювати всі інформаційні правовідносини.

Ще більше невизначеності існує відносно терміна “міжнародна інформація”. Юридично-

го визначення такої категорії немає. На сьогодні терміном “міжнародна інформація” науковці позначають три поняття: 1) процес глобальної комунікації між суб’єктами міжнародних відносин, які виникають у всіх сферах життєдіяльності держави й суспільства при одержанні, зберіганні та використанні інформації; 2) документовані або публічно оголошені відомості про події та явища у міжнародному товаристві (міжнародному інформаційному просторі), зафіксовані на матеріальних носіях із реквізитами, які дають змогу ідентифікувати ці відомості; 3) сукупність відомостей про систему міжнародних відносин, а також відомостей що характеризують структуру, загальні властивості інформації і питання, пов’язані з її пошуком, збиранням та обробленням, розповсюдженням у системі міжнародних відносин [13, 14].

Незважаючи на приватний характер власності інформації, на те, що є фірми, є приватні особи, які володіють тими чи іншими масивами інформації, відповідальність за транскордонні потоки інформації за міжнародним правом на міжнародній арені досить часто несе держава. Тому держава у спеціальному законодавстві контролює ті інформаційні масиви, які перебувають на території певної країни [9, 15].

Предмет регулювання є основним визначальним критерієм відмежування однієї галузі права від іншої. **Предметом** правового регулювання МІП є правовідносини між суб’єктами міжнародної інформаційної сфери, тобто сфери створення, перероблення, розповсюдження й споживання міжнародної інформації.

Предметом правового регулювання МІП можна вважати наступні групи відносин: 1) відносини між публічними особами з приводу інформаційних ресурсів (у дво- й багатосторонньому порядку); 2) відносини між публічними особами з приводу їх внутрішніх правових режимів, встановлених для національної інформаційної сфери, де поряд з публічними суб’єктами діють і приватні оператори; 3) відносини між публічними особами в міжнародній інформаційній сфері; 4) відносини між публічними й приватними особами з приводу вироблення, перероблення, розповсюдження й споживання інформації; 5) відносини між приватними особами в інформаційній сфері.

З огляду на викладене можна зробити висновки, що у міжнародній інформаційній системі, як і в деяких інших [19, 397], відбувається найбільш помітне переплетіння “публічного” і “приватного” рівнів відносин. Правовідносини, що починаються на “публічному” рівні, найчастіше реалізують-

ся через приватноправові відносини, і навпаки, приватноправові інформаційні відносини можуть своїми проблемами чи масштабами так чи інакше “виходити” на “публічний” рівень.

Цивільно-правовий аспект інформаційних відносин пояснюється особливостями реалізації інформаційних прав і свобод (майнових прав і прав власності на інформаційні ресурси в інформаційній сфері та ін.), а публічно-правовий — необхідністю забезпечення гарантій здійснення інформаційних прав і свобод, державними процесами формування та використання державних інформаційних ресурсів, створення механізмів інформаційної безпеки [10, 99].

Під **методом** правового регулювання в інформаційному праві розуміють способи впливу на інформаційні правовідносини [10, 100]. У зв'язку з тим, що міжнародне інформаційне право є комплексною публічно-правовою галуззю права, йому притаманні різні методи як публічного, так і приватного, залежно від виду і призначення інформації та характеру правовідносин, що регулюються. Такими методами є відповідно імперативний (при створенні національних інформаційних ресурсів і національного інформаційного продукту; при встановленні національного режиму в інформаційній сфері як для резидентів, так і для нерезидентів; формуванні національного інформаційного потенціалу та національної інформаційної політики відносно міжнародної інформаційної сфери; при регулюванні інформаційних відносин у сфері інформаційної безпеки на міжнародному рівні та ін.) та диспозитивний (на рівні правовичинів, угод, звичаїв, традицій, норм суспільної моралі, професійної, ділової етики та ін.).

Якщо проаналізувати предмет і метод міжнародного інформаційного права, то можна дійти висновку, що воно є більш публічно-приватною галуззю, ніж приватно-публічною, оскільки з аналізу предмета правового регулювання можна дійти висновку про врегулювання міжнародним інформаційними правом у більшості випадків відносин з державою та іншими суб'єктами міжнародного публічного права, що є одним з головних критеріїв “публічно-правової” сторони права [5, 128]. Це можна прослідкувати на таких прикладах. З одного боку, інформаційні ресурси (запаси, засоби, можливості і джерела інформації) належать до стратегічно важливих ресурсів країни, які визначають роль і місце держави у світі і служать показником національного багатства країни. Крім того, держави повинні слідкувати за міжнародними інформаційними потоками зі своєї території

для уникнення конфліктів з іншими країнами у разі поширення неправдивих відомостей та ідей, що засуджуються міжнародною спільнотою. З іншого боку, приватні оператори в інформаційній сфері вимагають захисту своїх прав з боку держав та міжнародних організацій за допомогою всієї системи їх примусових органів і засобів. У даному випадку метод міжнародного інформаційного права є також комплексним і публічно-приватним, що випливає з аналізу міжнародно-правових актів і національного законодавства.

Джерелами міжнародного інформаційного права є міжнародні договори, міжнародні звичаї, статuti та акти міжнародних організацій у сфері інформації, рішення міжнародних судових установ, а також у зв'язку з тим, що ця галузь права частково належить і до міжнародного приватного права, національне законодавство та рішення національних судових та арбітражних установ щодо правовідносин, ускладнених іноземним елементом. Міжнародні нормативні акти міжнародних організацій в інформаційній сфері можна поділити на дві групи: 1) які повністю присвячені питанням регулювання міжнародної інформаційної сфери; 2) які частково присвячені питанням регулювання міжнародної інформаційної сфери. До першої групи належать акти, які містять спеціальні принципи і норми щодо регулювання масової комунікації на міжнародному рівні, акти про засоби масової інформації, акти про формування інформаційних ресурсів і надання інформації з них користувачу та ін., до другої групи — міжнародні нормативні акти, які містять загальні принципи МП чи спеціальні принципи МІП, міжнародні нормативні акти про права і свободи людини, акти з міжнародного кримінального права, акти з міжнародного цивільного права та ін.

Нормативні акти національного законодавства також можна умовно поділити на нормативні акти, які в цілому присвячені питанням інформаційного законодавства (законодавство про інтелектуальну власність; законодавство про засоби масової інформації; законодавство про формування інформаційних ресурсів і надання інформації з них користувачу; законодавство про реалізацію права на пошук, отримання, передавання і використання інформації; законодавство про створення і застосування інформаційних систем, їх мереж, інших інформаційних технологій і засобів забезпечення та ін.), та нормативні акти, які включають окремі інформаційно-правові норми (конституційне та адміністративне законодавство (в частині визначення компетенції органів

державної влади з формування і використання державних інформаційних ресурсів); цивільне законодавство (в частині врахування особливостей інформації як об'єкта правового регулювання); кримінальне законодавство і законодавство про адміністративні правопорушення (в частині відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері); законодавство про працю (в частині нових норм і видів трудової діяльності в інформаційних мережах) та ін.) [10, 147–149].

Якщо розглянути всю сукупність нормативних актів України в інформаційній сфері, можна зауважити, що, оскільки із самого початку не був визначений єдиний предмет правового регулювання інформаційного законодавства в цілому, розвиток і формування законодавства про інформаційну діяльність суспільства, його становлення відбувалося не як щось ціле, охоплюючи всі явища в комплексі, а лише окремими частинами, інститутами, об'єктами яких були часом лише елементи інформаційних процесів без зв'язку один з одним, ізольовано. Внаслідок цього його дія не виявляється синхронною та одночасною на всю сукупність відносин, які виникли в системі до цього часу [12, 52], у зв'язку з чим потрібно розробити концепцію розвитку інформаційних відносин в цілому, вдосконалити Закон України “Про інформацію” як координуючий по відношенню до інших законів в інформаційній сфері та прийняти низку відповідних нормативних актів, які б відповідали міжнародним стандартам.

Оскільки з інформацією пов'язані всі правовідносини, то не може бути жодних винятків для віднесення всіх видів суб'єктів права до сфери права інформаційного [17, 41]. Аналіз міжнародної інформаційної сфери та відповідних міжнародних документів (Резолюція ООН про інформацію на службі людству 1996 р.; Женевська конвенція про використання радіомовлення в інтересах миру 1936 р.; Декларація ООН про недопустимість інтервенції і втручання у внутрішні справи держав 1982 р.; Декларація ЮНЕСКО про принципи супутникового зв'язку 1972 р.; Декларація ЮНЕСКО про основні принципи, які торкаються внеску засобів масової інформації у зміцнення миру і міжнародного взаєморозуміння, в розвиток прав людини і в боротьбу проти расизму, апартеїду і підбурювання до війни 1978 р.; Міжнародна конвенція електров'язку 1982 р. (діє в редакції 1991 р.); Конвенція про обмін офіційними виданнями і урядовими документами між державами 1958 р.; Європейська конвенція про транскордонне телебачення 1989 р.; Принципи використання

державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення, схвалені Резолюцією ГА ООН 37/92 від 10 грудня 1982 р.; 2-й розділ заключного акту НБСЄ 1975 р. та ін.) дає змогу вважати **суб'єктами** міжнародного інформаційного права держави, міжнародні організації, юридичних і фізичних осіб та їх об'єднання.

На МІП як на комплексну публічно-приватну галузь права поширюють свою дію всі загальні імперативні **принципи** міжнародного публічного права. Вони являють собою особливу правову категорію, що характеризується загальністю дії як по території, так і сфері регульованих відносин, обов'язковістю як критерію законності у відношенні всіх інших принципів і норм, що має характер *jus cogens*.

Загальні принципи міжнародного права в міжнародній інформаційній сфері доповнюються низкою **спеціальних принципів**. Серед них можна виокремити такі [14, 496–497]:

- 1) принцип здійснення чи санкціонування здійснення транскордонного радіомовлення і телевізійного мовлення;
- 2) принцип попередження і припинення поширення ідей, які засуджуються міжнародним співтовариством;
- 3) принцип забезпечення вільного доступу населення до засобів масової інформації;
- 4) принцип протидії держав поширенню на своїй території ідей, які заборонені міжнародною спільнотою і являють собою загрозу державній безпеці, суспільному порядку, здоров'ю і моральності населення;
- 5) принцип попередження і припинення використання засобів масової інформації для образливої чи ворожої іншим державам пропаганди і для втручання в їх внутрішні справи.

Саме існування спеціальних принципів уже свідчить про те, що міжнародне інформаційне право стало окремою галуззю права. Проте потрібно зауважити, що, на відміну від багатьох інших галузей міжнародного публічного права, в міжнародному інформаційному праві немає єдиного міжнародно-правового акту, який би містив всі перелічені вище спеціальні принципи. Ці принципи закріплені у відповідних документах ГА ООН, ЮНЕСКО, ЄС, РЄ, ОБСЄ та інших організацій. Ці документи здебільшого мають форму декларацій та резолюцій, тобто за своєю суттю є рекомендаційними. Проте, зважаючи на важливість їх дотримання для мирного співіснування

держав, більшість країн все ж таки намагаються дотримуватися спеціальних принципів міжнародного інформаційного права.

З викладеного можна зробити висновок, що міжнародне інформаційне право є сукупністю правових норм і принципів, які регулюють якісно однорідні суспільні відносини, що виникають в міжнародній інформаційній сфері. Воно являє собою комплексну публічно-приватну галузь права, оскільки:

- 1) об'єктом правового регулювання міжнародного інформаційного права є міжнародна інформація;
- 2) предметом регулювання цієї галузі права є вся сукупність інформаційних відносин, що виникають в міжнародній інформаційній сфері, тобто у сфері виробництва, розповсюдження, переробки і споживання міжнародної інформації;
- 3) правовими методами тут є імперативний і диспозитивний методи, оскільки регулюється вся сукупність правовідносин у міжнародній інформаційній сфері (тобто метод міжнародного інформаційного права є також комплексним);
- 4) джерелами міжнародного інформаційного права є міжнародні договори, міжнародні звичаї, статuti та акти міжнародних організацій в інформаційній сфері, рішення міжнародних судових та арбітражних установ, національне законодавство, а також рішення національних судових та арбітражних установ;
- 5) суб'єктами міжнародного інформаційного права є держави, міжнародні організації, юридичні та фізичні особи, їх об'єднання. На МІП як на комплексну публічно-приватну галузь права поширюють свою дію всі загальні імперативні принципи міжнародного публічного права, які доповнюються низкою спеціальних принципів.

Міжнародне інформаційне право являє собою комплексну публічно-приватну галузь права, оскільки: 1) об'єктом правового регулювання МІП є міжнародна інформація; 2) предметом регулювання цієї галузі права є сукупність інформаційних відносин, що виникають в міжнародній інформаційній сфері, тобто у сфері виробництва, розповсюдження, перероблення та споживання міжнародної інформації. Таким чином, суб'єктами МІП є держави, міжнародні організації, юридичні та фізичні особи, їх об'єднання.

Международное информационное право представляет собой комплексную публично-частную отрасль права, так как: 1) объектом правового регулирования МИП является международная информация; 2) предметом регулирования данной отрас-

Література

1. Цивільний кодекс України. — <http://www.rada.gov.ua>
2. Закон України "Про інформацію" 1992 р. — <http://www.rada.gov.ua>
3. Федеральный закон РФ "Об информации, информатизации и защите информации" от 20 февраля 1995 г. — <http://www.rada.gov.ua>
4. Концепція формування інформаційного простору Співдружності Незалежних Держав 1996 р. — <http://www.rada.gov.ua>
5. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: НОРМА, 2002.
6. Алексеев С. С. Право: Азбука — Теория — Философия: опыт комплексного исследования. — М.: Статут, 1999.
7. Бачило И. Л., Лопатин В. Н., Федотов М. А. Информационное право: Учебник. — СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001.
8. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожний О. В. Міжнародне право. Основи теорії: Підруч. / За ред. В. Г. Буткевича. — К.: Либідь, 2002.
9. Ермишина Е. В. Международный обмен информацией: Правовые аспекты. — М., 1989.
10. Копылов В. А. Информационное право: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Юристъ, 2003.
11. Котюк В. О. Теорія права: Курс лекцій: Навч. посіб. для юрид. фак. вузів. — К.: Вентурі, 1996.
12. Кохановська О. Особливості правового регулювання відносин, пов'язаних із застосуванням інформаційних систем // Право України. — 1998. — № 4. — С. 50–53.
13. Макаренко Є. А. Інформаційна політика Європейського Союзу. — К., 2000.
14. Международное право: Учебник / Отв. ред. Ю. Колосов, Э. Кривчикова. — М., 2000.
15. Международное публичное право: Учебник / Под ред. К. А. Бекяшева. — М., 1998.
16. Общая теория права: Учебник для юрид. вузов / Ю. А. Дмитриев, И. Ф. Казьмин, В. В. Лазарев и др.; Под общ. ред. А. С. Пиголкина. — 2-е изд., перераб. и доп. — М., 1995.
17. Рассолов М. М. Информационное право: Учеб. пособие. — М., 1999.
18. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: Підруч. — Х.: Консум, 2000.
19. Шумилов В. М. Международное экономическое право. — 3-е изд., перераб. и доп. — Ростов н/Д, 2003.

ли права служит совокупность информационных отношений, которые возникают в международной информационной сфере, т. е. в сфере производства, распространения, обработки и потребления международной информации. Таким образом, субъектами МИП являются государства, международные организации, юридические и физические лица, их объединения.

International informative law is the complex public-private law branch, since: 1) the object of legal regulation is international information; 2) the subject of regulation of this law branch is totality of informative relationships which arise in the international informative sphere, that is to say in the sphere of production, widespreading, transformation and consumption international information. Thus, the subjects of IIL are states, international organizations, juridical and natural persons and their associations.

Надійшла 21 березня 2008 р.